

Jurisprudential Strategies for Securing Women's Economic Security in the Family

Leila Bahmanyari¹, MohammadSadeqh Fazel²

¹ PhD., student, Department of Quran and Hadith Sciences, International University of Islamic Denominations, Qom, Iran (**Corresponding author**). l.bahmanyari62@yahoo.com

² Professor, Higher Levels of the Seminary, Qom, Iran. m_60_sfazel@yahoo.com

Abstract

Economic security is a fundamental pillar of both individual and social life, playing a crucial role in psychological stability, social cohesion, and the flourishing of human potential. Economic security refers to freedom from fear, anxiety, and uncertainty about financial and economic prospects. Given its importance at both macro and micro levels, securing economic stability should be prioritized by legal, social, and religious systems. A key aspect of this is the economic security of women within the family—a topic that requires careful attention and scholarly analysis. In recent years, this issue has come under increasing scrutiny and controversy, particularly from Western and Western-oriented perspectives, which assert that women in Islamic families lack adequate economic protection. These claims have caused confusion and concern, especially among Muslim women. In response, it is essential to articulate Islam's position on women's economic security within the family through a rigorous jurisprudential lens. Islamic jurisprudence, as a comprehensive and practical legal system governing human life from cradle to grave, offers clear and effective solutions to ensure women's financial rights and stability. These solutions not only safeguard women's entitlements but also affirm their roles within the family and society. Key jurisprudential mechanisms for securing women's economic security within the family include the following:

- **Dowry (Mahr):** A financial right granted to the woman upon marriage, serving both as a symbol of respect and as a financial safeguard in times of crisis, such as divorce or widowhood.
- **Maintenance (Nafaqah):** The husband's obligation to cover the wife's living expenses—including food, clothing, housing, and other customary needs—regardless of her financial status.
- **Financial Independence:** Islam recognizes a woman's full ownership of any income or property she acquires through work, trade, inheritance, gifts, or other lawful means, without interference from her husband.
- **Inheritance Rights:** Women inherit from their relatives—including spouses, parents, and children—according to Islamic principles. Although their share may differ from that of men, this is justified by the differing financial responsibilities assigned by Islamic law.
- **Compensation (Diyah):** In cases of physical harm or death, women are entitled to financial compensation either from the perpetrator or the public treasury, affirming their legal and economic personhood.

Cite this article: Bahmanyari, L. & Fazel, M.S. (2025). Jurisprudential Strategies for Securing Women's Economic Security in the Family. *Social-Cultural Studies of Hawzah*. 9(2), p. 123-134. <https://doi.org/10.22034/scs.2025.71887.1425>

Received: 2025-03-24 ; **Revised:** 2025-05-02 ; **Accepted:** 2025-06-06 ; **Published online:** 2025-10-02

Published by: The Scientific Association for Social Studies of the Seminary

©2025/authors retain the copyright and full publishing rights

Article type: Research Article

<https://gnoe.bou.ac.ir/>

Remuneration for Domestic Work and Childcare: Women may claim wages for household duties and child-rearing, provided these tasks were not performed voluntarily. This right becomes especially relevant in cases of marital dispute or separation.

Keywords: Security, Economic Security, Family, Women's Financial Independence, Dowry and Maintenance.

راهکارهای فقه برای تأمین امنیت اقتصادی زن در خانواده

لیلا بهمنیاری^۱، محمدصادق فاضل^۲

^۱ دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه بین‌المللی مذاهب اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول).

l.bahmanyari62@yahoo.com

^۲ استاد سطوح عالی حوزه علمیه قم، قم، ایران. m_60_sfazel@yahoo.com

چکیده

امنیت اقتصادی یکی از ارکان بنیادین زندگی فردی و اجتماعی انسان‌هاست که نقش تعیین‌کننده‌ای در آرامش روانی، ثبات اجتماعی، و شکوفایی استعدادهای انسانی دارد. این نوع امنیت، به معنای آزادی از هرگونه ترس، اضطراب، و ابهام نسبت به آینده مالی و اقتصادی است. از آنجا که امنیت اقتصادی هم در سطح کلان جامعه و هم در سطح خرد و فردی اهمیت دارد، تأمین آن باید در دستور کار نظام‌های حقوقی، اجتماعی، و دینی قرار گیرد. در این میان، امنیت اقتصادی زنان در خانواده به‌عنوان یکی از مصادیق مهم امنیت اقتصادی، نیازمند توجه ویژه و تبیین دقیق است. این موضوع، به‌ویژه در سال‌های اخیر، در معرض شبهات و چالش‌هایی قرار گرفته که عمدتاً از سوی جریان‌های غربی و غرب‌گرایان مطرح شده‌اند. آنان با طرح این ادعا که زن در خانواده اسلامی از امنیت اقتصادی کافی برخوردار نیست، تلاش کرده‌اند تا نظام حقوقی اسلام را ناکارآمد جلوه دهند و ذهن بانوان مسلمان را دچار تشویش و تردید سازند. در پاسخ به این شبهات، لازم است نگاه اسلام به امنیت اقتصادی زن در خانواده به‌صورت علمی، مستدل، و فقهی تبیین گردد. علم فقه، به‌عنوان نظام حقوقی جامع و واقع‌نگر اسلام، که از گهواره تا گور زندگی انسان را پوشش می‌دهد، راهکارهایی روشن و عملی برای تأمین امنیت اقتصادی زنان ارائه کرده است. این راهکارها نه تنها حقوق زن را تضمین می‌کنند، بلکه نقش او را در ساختار خانواده و جامعه تثبیت می‌نمایند. از جمله مهم‌ترین راهکارهای فقهی در تأمین امنیت اقتصادی زن در خانواده، موارد زیر قابل ذکر است:

۱. پرداخت مهریه به زن؛ مهریه، یکی از حقوق مالی زن در عقد نکاح است که مرد موظف به پرداخت آن می‌باشد. این حق، نه تنها نشانه احترام به جایگاه زن در خانواده است، بلکه پشتوانه‌ای اقتصادی برای او در مواقع بحرانی مانند طلاق یا فوت همسر محسوب می‌شود. مهریه، به‌عنوان یک ضمانت مالی، می‌تواند بخشی از

استاد به این مقاله: بهمنیاری، لیلا؛ فاضل، محمدصادق (۱۴۰۴). راهکارهای فقه برای تأمین امنیت اقتصادی زن در خانواده. مطالعات فرهنگی

/اجتماعی حوزه، ۹(۲)، ص ۱۲۳-۱۳۴. <https://doi.org/10.22034/scs.2025.71887.1425>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۴؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۶؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۷/۱۰

نوع مقاله: پژوهشی ناشر: انجمن علمی مطالعات اجتماعی حوزه نویسنده: نویسنده‌ان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

<https://gnoe.bou.ac.ir/>

- نگرانی‌های اقتصادی زن را کاهش دهد و استقلال نسبی او را در تصمیم‌گیری‌های زندگی تقویت کند.
۲. پرداخت نفقه توسط مرد؛ در نظام فقهی اسلام، تأمین مالی خانواده بر عهده مرد قرار گرفته است. مرد موظف است هزینه‌های زندگی همسر خود را از جمله خوراک، پوشاک، مسکن، و سایر نیازهای متعارف تأمین کند. این تکلیف، حتی در صورت تمکن مالی زن، از دوش مرد ساقط نمی‌شود. چنین رویکردی، امنیت اقتصادی زن را در زندگی مشترک تضمین کرده و او را از دغدغه‌های مالی روزمره رها می‌سازد.
۳. استقلال مالی زن در درآمدهای شخصی؛ اسلام، برخلاف بسیاری از نظام‌های حقوقی تاریخی، استقلال مالی زن را به رسمیت شناخته است. هر مالی که زن از راه کار، تجارت، ارث، هدیه یا هر طریق مشروع دیگر به‌دست آورد، متعلق به خود اوست و هیچ‌کس، حتی شوهر، حق تصرف در آن را ندارد مگر با رضایت زن. این اصل، به زن اجازه می‌دهد که در کنار حمایت مالی مرد، خود نیز در عرصه‌های اقتصادی فعال باشد و استقلال مالی خود را حفظ کند.
۴. حق ارث؛ در نظام ارث اسلامی، زن از بستگان خود از جمله همسر، پدر، مادر، و فرزندان ارث می‌برد. گرچه سهم ارث زن در برخی موارد کمتر از مرد است، اما این تفاوت بر اساس مسئولیت‌های مالی متفاوتی است که شرع بر دوش مرد نهاده است. در واقع، مرد علاوه بر ارث، موظف به پرداخت نفقه، مهریه، و سایر هزینه‌های زندگی است، در حالی که زن چنین تکلیفی ندارد. بنابراین، سهم ارث زن نه تنها تبعیض‌آمیز نیست، بلکه در چارچوب عدالت اقتصادی اسلامی قابل توجیه است.
۵. دریافت دیه؛ در مواردی که زن دچار آسیب جسمی یا فوت شود، دیه او به‌عنوان حق مالی از سوی عامل جنایت یا از بیت‌المال پرداخت می‌شود. این دیه، در مواردی برابر با دیه مرد و در برخی موارد نصف آن است، که باز هم بر اساس تفاوت در مسئولیت‌های اقتصادی قابل تحلیل است. مهم آن است که زن در نظام فقهی اسلام، دارای شخصیت حقوقی مستقل است و در صورت آسیب، مستحق جبران مالی می‌باشد.
۶. حق الزحمه فرزندپروری و خانه‌داری؛ یکی از نکات مهم در فقه اسلامی، به رسمیت شناختن حق زن برای دریافت اجرت در قبال کارهایی است که در خانه انجام می‌دهد، مشروط بر اینکه این امور را از باب تبرع انجام نداده باشد. زن می‌تواند برای شیر دادن به فرزند، تربیت او، و انجام امور خانه‌داری، از شوهر خود مطالبه اجرت کند. این حق، به‌ویژه در موارد اختلاف یا جدایی، می‌تواند نقش مهمی در تأمین امنیت اقتصادی زن ایفا کند.

واژه‌های کلیدی: امنیت، امنیت اقتصادی، خانواده، استقلال مالی، زن، مهریه، نفقه.

۱. مقدمه

علم فقه از جمله علمی است که مورد توجه و اهتمام همه طوایف و مذاهب اسلامی است (فضلی، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۱۹) و کارکردهای بسیاری در امورات انسان‌ها دارد. امام خمینی در این باره فرمودند: علم فقه، تئوری واقعی و کامل اداره انسان از گهواره تا گور است. این کارکرد، زمانی که شبهه افکنان غربی و به اصطلاح، روشنفکران جامعه شبهه وارد می‌کنند، بیشتر نمود پیدا می‌کند؛ چراکه فقه، پاسخگوی آن شبهات است. امروزه، دشمنان اسلام و ایران، شبهات زیادی پیرامون حقوق زن در خانواده ایجاد کرده‌اند که از جمله این شبهات، بحث عدم امنیت اقتصادی زن در خانواده می‌باشد. امنیت اقتصادی عبارت است از آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در بلا اجرا مانند تعهدات و مطالبات و در عین حال، حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که در زمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد (برومند و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۲۵). غربیان و غرب‌گرایان معتقدند که جامعه اسلامی بیشترین ظلم را به زنان روا می‌دارد. برای نمونه، امنیت اقتصادی آنان را دچار چالش کرده است. لذا، لازم می‌آید که امنیت اقتصادی زن در خانواده به صورت صحیح تبیین گردد و جواب دندان‌شکنی به شبهه افکنان داده شود. اسلام برای پاسخ به این شبهات، راهکارهای مختلفی دارد؛ دسته‌ای از این راهکارها، راهکارهایی است که علم فقه آنها را ارائه کرده است. علم فقه با توجه به راهکارهایی که برای رعایت حقوق زن در اسلام ارائه کرده، پاسخگوی شبهات این افراد بوده و بیانگر این است که اسلام، امنیت اقتصادی زن را در خانواده، به خوبی تضمین کرده است. از این رو، و با توجه به اهمیت مسئله، تحقیق پیش‌رو درصدد پاسخ به این سؤال است: فقه اسلامی چه راهکارهایی برای امنیت مالی و اقتصادی زن در خانواده ارائه می‌دهد؟ کار کردن برای زن در منزل دو صورت دارد: خانه‌داری، و فعالیت‌های اقتصادی مانند: قالی‌بافی، خیاطی، بافندگی، نویسندگی و تدریس خصوصی. انجام کارهای خانه مانند جارو کردن خانه، آشپزی، شستن لباس و شیر دادن به بچه، از نظر شرع مقدس اسلام، بر زن واجب نیست و نمی‌توان او را به انجام چنین کارهایی در خانه مجبور کرد. امام خمینی در پاسخ به این پرسش که: «آیا زن می‌تواند در منزل وظایف خود را انجام ندهد، مثلاً غذا نپزد، خانه را مرتب نکند؟ آیا مرد می‌تواند زن را مجبور به این‌گونه امور نماید؟» فرمود: مرد حق ندارد زن خود را مجبور به کار خانه کند. اگر زن در انجام کارهای خانه، قصد تبذیر نداشته و به دستور شوهرش به امور خانه پرداخته باشد؛ می‌تواند مزد آن را بگیرد. انجام کارهای خانه از نظر شرعی بر زن واجب نیست؛ اما وظیفه‌ای اخلاقی و سنتی اسلامی است که زنان جامعه اسلامی با پیروی از فاطمه زهرا (س) آن را با جان و دل پذیرفته‌اند (یوسفیان، بی تا، ج ۱، ص ۵۸). بنابراین، اسلام و فقه اسلامی برای امنیت اقتصادی زن در خانواده اموراتی را مقرر نموده که به شرح ذیل می‌باشد:

۲. نفقه

نفقه یکی از راهکارهای فقه اسلامی برای امنیت اقتصادی زن در خانواده است. نفقه یک اصطلاح

فقهی است که در مورد زن، قرابت (قوم و خویشان) و ملک یمین استعمال می‌شود. اما آنچه مشهور است، نفقه همسر می‌باشد که بر مرد واجب است برطبق شرایطی به همسرش پرداخت کند (عبدالرحمان، ۱۳۷۸، ج ۳، ص ۴۳۲). اهمیت این موضوع تا جایی است که خداوند حکیم در قرآن کریم آیاتی را ذکر کرده که دلالت بر پرداخت نفقه مرد به زن می‌کنند؛ از جمله آیه شریفه: «الرجال قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا انْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ» (نساء، ۳۴). در این آیه شریفه، اتفاق جزء وظایف مردان برشمرده شده و گروهی از مفسران بر این باورند که واژه (قوام) در این آیه شریفه به معنای برعهده‌گیری مسئولیت همسر است که از مصداق‌های روشن آن، برآوردن هزینه زندگی و تهیه پوشاک می‌باشد (طباطبایی، ۱۳۵۰، ج ۴، ص ۳۶۵؛ قطب راوندی، ۱۴۰۵، ج ۲، ص ۱۱۶). خداوند در جای دیگر می‌فرماید: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُوهُنَّ لِيُضِعَّيَا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْزُقُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَأُتْمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمُ فَسَرِّضْ لَهَا الْآخَرَى» (طلاق، ۶)، «زنان طلاق‌داده را [تا پایان عده] به اندازه توانگری خود آنجا سکونت دهید که خود سکونت دارید و به آنان [در نفقه و مسکن] آسیب و زیان نرسانید؛ تا زندگی را بر آنان سخت و دشوار کنید [و آنان مجبور به ترک خانه شوند]. و اگر باردار باشند، هزینه آنان را تا زمانی که وضع حمل کنند، بپردازید و اگر [پس از جدایی] کودک شما را شیر دادند؛ اجرتشان را بدهید. و در میان خود [درباره فرزند] به نیکی و شایستگی مشورت کنید [تا به توافقی عادلانه برسید و در نتیجه، به حق زن و شوهر و فرزند زبانی نرسد] و اگر [کارتان در این زمینه] با یکدیگر به سختی کشید [و نهایتاً به توافق نرسیدید]؛ زنی دیگر کودک را [با هزینه پدر] شیر دهد». همچنین در آیه شریفه «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ وَ عَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»، «مادران، فرزندان خود را دو سال تمام شیر می‌دهند. (این) برای کسی است که بخواهد دوران شیرخوارگی را تکمیل کند و برای آن‌کس که فرزند برای او متولد شده (پدر)، لازم است خوراک و پوشاک مادر را به‌طور شایسته (در مدت شیر دادن) بپردازد (حتی اگر طلاق گرفته باشد)» نفقه زن و فرزندان را برعهده شوهر گذاشته و بر او واجب کرده است تا به‌قدر توان در تأمین زندگی آنان تلاش کند. با استناد به آیات شریفه، نفقه شامل تأمین مسکن، خوراک و پوشاک می‌باشد. البته وجوب پرداخت نفقه به زن، شرایطی مانند دائمی بودن همسر، اطاعت از شوهر، عدم ارتداد و قابلیت کامجویی دارد (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۳۱۴-۳۱۳). نفقه، یکی از حقوق مسلم زن است که در اسلام ضمن بیان شرایطی به وی اختصاص داده شده و زمانی که مرد نفقه را به زن تسلیم می‌کند، زن حق استفاده آزادانه از آن را بدون هیچ ترس و شکی دارد و در امنیت کامل مالی و اقتصادی می‌باشد و می‌تواند نفقه را در امورات مختلف با اختیار خود خرج کرده، یا به دیگران هبه کند. بنابراین، نفقه در اسلام و فقه اهل بیت (ع) برای امنیت اقتصادی زن در خانواده واجب شده است.

۳. مهریه

مهر در لغت به معنای پول یا مالی است که به ذمه شوهر گذاشته می‌شود تا به زوجه بدهد (معین، ۱۳۶۲، ج ۴، ص ۴۴۶۲). مهر در اصطلاح حقوقی، عبارت از مالی است که مرد به مناسبت عقد نکاح، ملزم به دادن آن به زن می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۱۳۸). مهریه در شرع، اسم برای چیزی است که در مقابل بضع (آمیزش با زن) به وسیله ازدواج یا وطی یا مرگ و یا از بین بردن بکارت به صورت اجباری واجب می‌شود (نجفی جواهری، ۱۳۹۲، ج ۳۱، ص ۲). در قرآن کریم، لفظ مهریه ذکر نشده و واژه فریضه در قرآن ذکر شده است؛ که شاهد این مطلب در آیه شریفه «وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَوَصَّيْتُمْ مِمَّا فَرَضْتُمْ...» (بقره، ۲۳۷) می‌باشد. مهر با عنوان «صَدَقَهُ» از ماده صَدَق بیان شده که راستین بودن پیوند زناشویی و علاقه مرد را نشان می‌دهد (شهید ثانی، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص ۱۸۴). ضمیر «هِنَّ» در آیه قبل، مهریه را متعلق به زن می‌داند نه پدر و مادر او؛ تا بخواهند آن را به عنوان دستمزد فرض کنند. در آیه دیگری می‌فرماید: «وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً» (نساء، ۴)؛ واژه نَحْلَه به معنای عطیه‌ای است که در مقابل ثمن و عوض نباشد (طبرسی، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص ۱۲). بنابراین، با بیان کلمه «نَحْلَه» تصریح می‌کند که مهریه فقط عطیه و بخششی است از مرد و با این دو لفظ، قرآن کریم موقعیت مهر را در اسلام بیان کرده که چون زن مظهر عشق و مرد مظهر تمنا و خواهش از زن است؛ لذا، مهریه‌ای به او می‌دهد که فقط عطیه و شاهد صدق توجه مرد به زن است. اما مهریه به اقسامی بیان شده، از جمله مهرالمسمی، مهرالمثل و مهرالمتعه؛ که در هر صورت، پرداخت آن بر مرد واجب است. آنچه در مورد پرداخت مهریه از جانب مرد ذکر شد، بیانگر ایجاد امنیت اقتصادی برای زن در خانواده است؛ چه در زمان زندگی مشترک و چه بعد از طلاق؛ زیرا زن با مهری که از مرد می‌ستاند، امنیتی اقتصادی در زندگی خود ایجاد می‌کند.

۴. دریافت اجرت برای امور خانه‌داری و فرزندداری

در دین مبین اسلام، ضمن بیان اهمیت ارزش معنوی کار خانگی زن و تشویق همسران به فداکاری و همیاری به عنوان دو عنصر مهم در خانواده، از ارزش‌گذاری مالی کار زن در خانه نیز سخن به میان آمده است. اجرت‌المثل خانه‌داری و فرزندداری از ابواب فقهی مرتبط با موضوع تأمین اقتصادی زنان خانه‌دار است؛ که برخلاف نفقه، ابزاری برای تأمین اقتصادی خاص فعالیت خانه‌داری است. یعنی در شرایطی که نفقه به تمام زنان متأهل تعلق می‌گیرد، اجرت‌المثل تنها به خدمات خانه‌داری زن اختصاص دارد. اجرت‌المثل مابه‌ازای اقتصادی خدمات خانه‌داری است که جزو وظایف او به‌شمار نمی‌آید. حدود پوشش تأمین نیازهای اقتصادی در اجرت‌المثل، متغیر و متناسب با ارزش خدمات خانه‌داری زن است (حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۹، ص ۱۷۱-۱۴۳). در مورد اجرت فرزندآوری و تربیت فرزند نیز طبق آیه صریح

قرآن کریم، به زن اجرت المثل تعلق می‌گیرد و تأمین آن برعهده مرد است: «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأُتِمُّوا بِبَنِيكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمُ فَسَتَرْضِعُ لَهُ أُخْرَى» (طلاق، ۶)، «همانجا که [خود] سکونت دارید، به‌قدر استطاعت خویش آنان را جای دهید و به آنها آسیب [و زیان] مرسانید تا عرصه را بر آنان تنگ کنید. و اگر باردارند خرجشان را بدهید تا وضع حمل کنند. و اگر برای شما [بچه] شیر می‌دهند، مزدشان را به ایشان بدهید و به شایستگی میان خود به مشورت پردازید؛ و اگر کارتان [در این مورد] با هم به دشواری کشید، [زن] دیگری [بچه را] شیر دهد». پس زن حق دارد در برابر امور خانه‌داری و فرزندآوری، از نظر مالی تأمین گردد و اجرتی را از همسر خود مطالبه و دریافت کند؛ تا از نظر اقتصادی در امنیت کامل قرار بگیرد و برای امورات شخصی، آزادانه خرج کند. بنابراین، یکی دیگر از راهکارهای فقه برای تأمین مالی و اقتصادی زن در خانواده، پرداخت اجرت در قبال امورات خانه‌داری و فرزندآوری می‌باشد.

۵. استقلال مالی زن در دریافت شخصی

از دیدگاه فقه اسلامی و آیات شریفه قرآن، زن در آنچه که به‌دست می‌آورد، اعم از اخذ نفقه و مهریه و ارث و نیز دریافت‌های شخصی، آزادانه تصمیم می‌گیرد و حق تصرف دارد و در خانواده از نظر اقتصادی امنیت کامل دارد. آیه شریفه: «إِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِينًا» (نساء: ۴)؛ «و مهر زنان را به‌عنوان هدیه‌ای از روی طیب خاطر به ایشان بدهید؛ و اگر به میل خودشان چیزی از آن را به شما واگذاشتند، آن را حلال و گوارا بخورید»؛ بر این موضوع دلالت دارد که زن در گرفتن مهریه و سپس، هبه کردن بخشی از آن به مرد، مختار است. همچنین خداوند متعال در آیه «وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دِينَ» (نساء، ۱۲)، «و برای شما نصف میراث زنانان است، اگر آنها فرزندی نداشته باشند. و اگر فرزندی داشته باشند، یک‌چهارم از آن شما است؛ پس از انجام وصیتی که کرده‌اند و ادای دین آنها»، سهم ارث شوهر از همسر خود را پس از اینکه بدهی‌های زن را از مال جدا کرد و نیز بعد از عمل به وصیت او تبیین کرده است. این سخن به‌معنای این است که زن می‌تواند وصیت کند و او نیز مانند مرد می‌تواند نسبت به بخشی از اموال خود برای بعد از وفاتش تصمیم بگیرد. در آیه شریفه دیگری نیز آمده است: «وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ» (بقره، ۲۳۷)، «و اگر زنان را پیش از آمیزش طلاق دهید، در حالی که مهری برای آنان تعیین کرده‌اید، نصف آنچه را تعیین کرده‌اید (به آنها بدهید)؛ مگر آنکه آنها (حق خود را) ببخشند». این آیه، دلالت بر عفو و بخشش زن نسبت به تمام یا نصف مهریه خود می‌کند. پس با استناد به آیات شریفه قرآن، زن در دریافت‌های شخصی خود مانند

مهریه و نفقه و... و همچنین، گرفتن حقوق‌های دریافتی خود، کاملاً مستقل است و حق تصرف در اموال و دریافت‌های مالی خود را دارا است و این اموال، وابسته به اذن مرد نیست. بنابراین، استقلال مالی زن، یکی از مصادیق امنیت اقتصادی زن در خانواده از نظر فقه اسلامی می‌باشد.

۶. ارث

ارث و وراثت به معنای «هرچیزی که از مرده به بازماندگانش منتقل شود»؛ «انتقال قهری و بدون معامله فرآورده کسی است به غیر» و «دارایی مرده را صاحب شدن» آمده است و به همین جهت، مالی را که از میت به وارثش منتقل می‌شود، میراث و ثراث گویند (قریب و شعرانی، ۱۳۹۴، ج ۱، ص ۶۰). یکی دیگر از راهکارهای اسلام برای ایجاد امنیت اقتصادی زن در خانواده، مسئله ارث می‌باشد که صریحاً به آن توصیه شده است. در آیه شریفه «لِلرَّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا» (نساء، ۷)، «برای مردان، از آنچه پدر و مادر و خویشاوندان [آنان] برجای گذاشته‌اند، سهمی است؛ و برای زنان [نیز] از آنچه پدر و مادر و خویشاوندان [آنان] برجای گذاشته‌اند، سهمی [خواهد بود] -خواه آن [مال] کم باشد یا زیاد-؛ نصیب هرکس مفروض شده است»؛ برای زن هم مانند مرد، سهم الارث مقرر شده است.

زن به سبب زوجیت، با دو شرط از شوهر ارث می‌برد:

۱. همسر دائمی مرد باشد؛ چراکه در ازدواج موقت، مرد و زن از یکدیگر ارث نمی‌برند.
۲. زن، در قید زناشویی شوهرش باقی باشد و به واسطه طلاق از او جدا نشود؛ زیرا زنی که طلاق گرفته، از شوهر ارث نمی‌برد؛ مگر اینکه طلاق رجعی گرفته و در عده طلاق رجعی به سربرد که در این صورت، حق ارث دارد و اگر در این مدت از دنیا برود، شوهرش نیز از او ارث می‌برد (یوسفیان، بی‌تا، ج ۱، ص ۵۴). اگر مرد از دنیا برود و اولاد داشته باشد، یک‌هشتم اموالش به زن می‌رسد؛ خواه يك زن داشته باشد یا بیشتر. البته در صورت متعدد بودن همسر، این یک‌هشتم به طور مساوی میان آنان تقسیم می‌گردد. اگر مرد از دنیا برود و اولاد نداشته باشد، همسرش یک‌چهارم اموالش را به ارث می‌برد و در صورت تعدد همسر، این یک‌چهارم به طور مساوی میان آنها تقسیم می‌شود. در اینجا توضیح این نکته لازم است که زن، از همه اموال منقول شوهر، به طور مطلق -از عین و قیمت آنها- ارث می‌برد؛ ولی در میان اموال غیر منقول، از زمین‌ها به طور مطلق -نه از عین و نه از قیمت آنها- ارث نمی‌برد؛ خواه زمین‌ها دارای زراعت، درخت، ساختمان و غیر آنها باشد یا نباشد، و فقط از قیمت مصالح ساختمانی مانند تنه درخت، تخته، آجر و مانند اینها و همچنین، قیمت درخت و نخل ارث می‌برد (همان). بنابر آنچه ذکر شد، زن نیز مانند مرد وارث می‌باشد و از سهم الارثی که نصیب وی می‌گردد، می‌تواند امنیت مالی خود را بدون هیچ ترس و ابهامی تضمین کند.

۷. وصیت

وصیت در اصطلاح فقه این است که انسان، تملیک و واگذاری عین مال یا منفعت آن را بعد از وفات خودش به شخص دیگر یا عموم مردم سفارش کند؛ به طوری که تصرف در اموال وی بعد از مرگش، برای دیگران مباح باشد (طریحی نجفی، ۱۳۶۲، ج ۴، ص ۵۱۱). خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ» (بقره، ۱۸۰)، «بر شما نوشته شده: «هنگامی که یکی از شما را مرگ فرارسد، اگر چیز خوبی (مالی) از خود به جای گذارد؛ برای پدر و مادر و نزدیکان، به طور شایسته وصیت کند. این حقی است بر پرهیزکاران». در وصیت کردن شخص، مرد و زن یکسان است و زن نیز می‌تواند از اموالی که موصی نسبت به آنها وصیت می‌کند، بهره‌مند گردد. در صورت وصیت برای زن، اموالی که به زن می‌رسد مال خود او است و کسی حق تصرف در آن را ندارد؛ از این رو است که زن می‌تواند از اموال وصیت‌شده بهره‌مند گردد و با نگهداری اموال برای خود، امنیت اقتصادی خود را تأمین نماید.

۸. نتیجه‌گیری

دین مبین اسلام برای ایجاد امنیت کامل اقتصادی زن در خانواده، تدابیری اندیشیده است، از جمله:

الف: نفقه، از جانب مرد به زنی که همسر دائم، مطیع شوهر، عدم ارتداد و در ازای تمکین تعلق می‌گیرد و آزادانه می‌تواند در آن دخل و تصرف کند.

ب: مهریه، عطیه و بخشی است از جانب مرد که شاهد صدق و توجه مرد به زن می‌باشد و شامل مهرالمسمی، مهرالمثل و مهرالمتعه می‌شود و پرداخت آن مانند نفقه بر مرد واجب می‌گردد. پرداخت مهریه، امنیت اقتصادی زن در خانواده را در پی دارد.

ج: دریافت اجرت برای امور خانه‌داری و فرزندآوری، با استناد به آیه شریفه قرآن، زن در مقابل انجام کارهای منزل و همچنین فرزندآوری، اجرت دریافت می‌کند و در پرتو آن، امنیت مالی خود را در خانواده تضمین می‌کند.

د: استقلال مالی زن در دریافت شخصی نیز یکی از مواردی است که امنیت اقتصادی زن در خانه را به ارمغان می‌آورد؛ یعنی زن مختار است در آنچه که کسب می‌کند، هر گونه که می‌خواهد تصرف کند.

ه: ارث هم یکی از مواردی است که قرآن کریم صریحاً به آن پرداخته و زن را مشمول آن کرده است. وی می‌تواند از این طریق، مشکلات اقتصادی خود را جبران کرده و بدون دغدغه از آن استفاده نماید.

ی: وصیت نیز یکی از مواردی است که می‌تواند زن را از نظر مالی تأمین کند.

منابع

قرآن کریم.

- برومند، شهزاد و همکاران (۱۳۸۷). *امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعه تطبیقی)*. تهران: مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- حسینی اکبرنژاد، حوری (۱۳۹۹). ارزش‌گذاری کار خانگی زنان در اسلام و رویه نهادهای بین‌المللی. *مطالعات راهبردی زنان*، شماره ۸۸، ص ۱۷۱-۱۴۳.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵). *تحریر الوسیله*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۲.
- شهید ثانی، زین‌الدین بن علی (۱۴۱۴ق). *مسالك الافهام*. قم: مؤسسة المعارف الاسلامیه، ج ۳.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۵۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ج ۴.
- طبرسی، ابوعلی فضل بن الحسن (۱۴۱۵ق). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ج ۳.
- طریحی نجفی، فخرالدین (۱۳۶۲). *مجمع البحرین*. تهران: مرتضوی، ج ۴.
- عبدالرحمان، محمود (۱۳۷۸). *معجم المصطلحات و الالفاظ الفقہیہ، مصر: دارالفضیلة*، ج ۳.
- فضلی، عبدالهادی (۱۴۱۶ق). *مبادئ علم الفقہ*. بیروت: مؤسسه ام‌القری للتحقیق و النشر، ج ۱.
- قریب، محمد؛ شعرانی، ابوالحسن (۱۳۹۴). *دائرة المعارف لغات قرآن مجید*. تهران: کتابفروشی اسلامیة، ج ۱.
- قطب راوندی، سعید بن هبة‌الله (۱۴۰۵). *فقه القرآن*. قم: مکتبة آیة‌الله العظمی المرعشی النجفی العامة، ج ۲.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۱). *حقوق مدنی خانواده*. تهران: شرکت انتشار با همکاری بهمن برنا، ج ۱.
- معین، محمد (۱۳۶۲). *فرهنگ فارسی*. تهران: انتشارات امیرکبیر، ج ۴.
- نجفی جواهری، محمدحسن (۱۳۹۲). *جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام*. تهران: کتابفروشی اسلامیة، ج ۳۱.
- یوسفیان، نعمت‌الله (بی‌تا). *احکام اقتصادی خانواده*. تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، اداره آموزش‌های عقیدتی سیاسی، ج ۱.